

Г.П.Фердман,
здобувач кафедри державного управління
та місцевого самоврядування ОРІДУ НАДУ

Правові аспекти попередження та запобігання внутрішньодержавному тероризму при забезпеченні національної безпеки України

У статті аналізуються зовнішні та внутрішні потенційні терористичні загрози та надаються пропозиції щодо попередження та запобігання внутрішньодержавному тероризму при забезпеченні національної безпеки України.

Ключові слова: попередження, запобігання, внутрішньодержавний тероризм, національна безпека, зовнішні загрози, внутрішні загрози, правовий аспект.

Вступ. Україна стала на шлях демократичних перетворень, що потребує проведення внутрішньої перебудови держави і суспільства разом із розширенням та поглибленням різноманітних відносин з іншими державами. Інтегруючись у загальноєвропейський процес, Україна приєднується і до проблем, що стоять за міждержавними відносинами. Тероризм - одна з таких проблем, яка все більше загрожує безпеці багатьох країн і їхнім громадянам, спричиняє величезні політичні, економічні та моральні втрати, зумовлює сильний психологічний тиск на великі маси людей.

Після 11 вересня 2001 р. у США та в багатьох країнах світу знову загострилося питання “національної безпеки”, яка в будь-якій країні нині не може бути забезпечена повною мірою без тісної співпраці з впливовими міжнародними структурами безпеки субрегіонального, регіонального, трансрегіонального та глобального рівнів. Це особливо яскраво виявилось у зв’язку з розгортанням цивілізованими країнами масштабної боротьби з міжнародним тероризмом, який традиційно розглядався принаймні як потенційна локальна загроза. Але після вищезгаданих трагічних подій міжнародний тероризм став реальною загрозою планетарного масштабу, що не має географічних обмежень.

Скоєні цього дня у Сполучених Штатах Америки терористичні акти є знаковими, оскільки:

◆ Була продемонстрована у дії нова технологія знищення людських і матеріальних ресурсів наймогутнішої і найбезпечнішої країни світу за умов прихованого агресора та відсутності ресурсів, достатніх для отримання ним політичної, економічної чи воєнної перемоги.

Як це, на перший погляд, не парадоксально, є підстави вважати, що така модель знищення з’явилася як відповідна реакція на розпад біполярного конфронтаційного світового порядку. Адже араби в їх конфлікті з Ізраїлем шукали (і знаходили!) фінансову, зовнішньополітичну і навіть безпосередню воєнну допомогу у колишнього СРСР. Але відомо також, що поряд з цим Радянський Союз нерідко стримував арабський екстремізм. Після розпаду СРСР, залишившись без підтримки та стримування, ісламські екстремістські угруповання взяли на озброєння терористичну модель боротьби [1] із силами, що значно їх переважають. Ця модель виявилася досить ефективною для реалізації в умовах панівного в тому суспільстві релігійно-фанатичного світогляду і релігійного екстремізму.

◆ Для підготовки терористів і здійснення цих терактів були використані, здавалося б, незаперечні здобутки “західної” цивілізації - інформаційні технології, глобалізація

фінансових потоків, свобода пересування з країни до країни, гіпертрофований лібералізм у заходах безпеки на авіатранспорті США.

◆ Ці акції засвідчили також безпорадність проти загрози тероризму усталеної системи національної безпеки, що вибудовувалася під час біполярного протистояння між НАТО та Організацією Варшавського договору і не зазнала істотних трансформацій після завершення “холодної” війни, зберігши суто воєнну складову та спрямованість.

◆ Як засвідчують факти, терористи мають у своєму розпорядженні сучасні зразки зброї та військової техніки і навіть (як показала друга хвиля терористичних актів у США із застосуванням спорів “сибірки”) зброю масового ураження. На території країн СНД вироблялася і зберігалася значна кількість ядерних, хімічних і бактеріологічних боеприпасів. Отже, не слід сподіватися, що міжнародні терористичні організації не будуть здійснювати спроби отримати їх або технологію їх виготовлення. Тому одним із найважливіших напрямів державної політики національної безпеки залишається боротьба з контрабандою зброї, а також участь у міжнародних заходах, спрямованих проти поширення зброї масового ураження та її компонентів.

◆ Виняткова небезпечність цих терористичних акцій зумовлюється не тільки безпрецедентними за масштабами прямими наслідками, а насамперед тими, до яких можуть призвести вжиті у відповідь дії з боку США [1].

Визначальним чинником, що впливає на формування державної політики у цій сфері, є загроза таким цінностям та інтересам, а саме - тероризм, який слід віднести до ескалаційної галопуючої загрози, оскільки кожна його стадія змінюється новою, більш масштабною. Динаміка терористичних актів характеризується діями, подібними до концентричних кіл, які розширюються і захоплюють чимраз більший соціальний простір.

Боротьба з проявами тероризму є однією із складових Концепції національної безпеки України, де визнається, що національна безпека як стан захищеності важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз є необхідною умовою збереження і примноження духовних та матеріальних цінностей [2].

Аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних учених (А.Вольферс, Ч.Берд, С.Браун, М.Каплан, О.Бодрук, О.Врадій, О.Гончаренко, Є.Лісіціна, Н.Маслова-Лисичкина [3-8] та ін.) та закону України “Про основи національної безпеки України” [9, ст. 7] показує, що в них було опрацьовано розв’язання проблеми національної безпеки, розглянуті її основні сфери (зовнішньополітична, державної безпеки, воєнної та безпеки державного кордону України, економічна, соціальна та гуманітарна, науково-технологічна, екологічна та інформаційна). Разом з тим у внутрішньополітичній сфері питання внутрішньодержавного тероризму, незважаючи на його особливу актуальність та безперечний зв’язок з національною безпекою держави та міжнародним тероризмом, практично відсутнє.

Тому *метою* даної статті є визначення чинників, які сприятимуть попередженню та запобіганню внутрішньодержавному тероризму при забезпеченні національної безпеки України. Її досягнення потребує розв’язання таких *завдань*:

- 1) проаналізувати зовнішні та внутрішні потенційні терористичні загрози у сфері забезпечення національної безпеки України;
- 2) надати пропозиції щодо їх уникнення.

Об’єктом дослідження є внутрішньодержавний тероризм в Україні.

Предметом дослідження є правові аспекти попередження та запобігання внутрішньодержавному тероризму при забезпеченні національної безпеки України.

Боротьба з тероризмом є однією з ключових у розвитку будь-якого суспільства. Від позитивного вирішення цієї проблеми значною мірою залежить і позитивне вирішення всіх інших проблем (економічних, соціальних, правових, морально-етичних тощо). Суспільна система, що не здатна запобігти можливим проявам тероризму, завжди перебуватиме на межі ризику й постійно потерпатиме від тих чи інших внутрішніх або зовнішніх чинників, які тісно пов'язані між собою.

Останнім часом посилюється вплив зовнішніх загроз (причому не тільки для України!), наприклад можливої загрози стосовно наслідків проведення масштабних воєнних дій в Афганістані та Іраку. Виняткова небезпека цих терористичних актів зумовлюється не тільки безпрецедентними за масштабами прямими наслідками, а насамперед тими, до яких можуть призвести вжиті у відповідь дії з боку США.

Скоєні терористичні акти фактично сприяють та прискорюють запуск механізму ескалації конфліктів у багатьох точках світового напруження (Близький Схід, Балкани, Кавказ, Центральна та Південна Азія та ін). Країни, які мають проблеми з тероризмом, або під прикриттям боротьби з тероризмом, можуть активізувати свої зусилля для завдання превентивних ударів по своїх супротивниках, значно підвищують ризик широко-масштабних збройних конфліктів.

Варто зазначити, що ці дії не є спровокованими з боку України. На нашу думку, вони є одним із негативних наслідків вельми динамічного процесу сучасної глобалізації світу.

Україна переконана у необхідності викорінення міжнародних терористичних організацій і, безумовно, підтримує всі можливі операції проти них. З огляду на це Україна не може стояти осторонь від магістральних шляхів розвитку сучасних світових процесів у сфері безпеки. Ми підтримали дії антитерористичної коаліції в Афганістані, але не брали участі у військових операціях в Іраку. Взяли участь у гуманітарній операції в Афганістані, надавши для цього свою транспортну авіацію, а також направивши батальйон ЗС України радіаційно-хімічного та бактеріологічного (РХБ) захисту до Кувейту. Таким чином, ми готові до співпраці з іншими членами міжнародного співтовариства з гуманітарних питань миротворчої діяльності під егідою ООН, ОБСЄ, НАТО на законних підставах, але визначення цих підстав належить до прерогатив національних парламентів та впливових міжнародних структур.

Останнім часом панує стійка думка про те, що проблема тероризму поки гостро не стоїть для всієї України. Цьому сприяє низка причин, наприклад прагматичні рішення окремих політиків, реалістичний підхід співробітників СБУ, МВС та інших відомств до попередження терактів, але найголовніше - це несприйняття більшістю громадян України самої суті терору як основного засобу вирішення складних проблем питань життя, злочинні наміри окремих осіб, що існували, а також те, що злочини в дусі терору не мають системного характеру [10]. Аналіз ситуації в Україні та її позиціонування у міжнародному середовищі [1] надає можливість стверджувати, що більшість загроз її національній безпеці мають внутрішнє походження. Це і корупція, і організована, насамперед, економічна злочинність, і поширення наркоманії, і тіньова економіка, й істотні деформації економічного та соціального розвитку, серйозні екологічні та техногенні проблеми тощо. Сьогодні немає також і переконливих засад припускати, що які-небудь українські політичні рухи мають намір використовувати тактику тероризму. Проте деякі радикальні сили готові звернутися до терористичної практики, для чого в Україні є потенційні можливості й умови щодо активізації різних форм тероризму (політичного, національного, етнотериторіального, релігійного, кримінального). Деструктивні процеси особливо

посилилися під час проведення виборчої президентської кампанії. Як наслідок, певні верстви населення можуть вдаватися до радикальних дій, стати на шлях антиконституційних форм і методів політичної боротьби.

Однією з проблем, яка безпосередньо впливає на боротьбу з тероризмом, є проблема міграції. У цілому проблема міграції, насамперед нелегальної, з країн зі складною політичною та криміногенною обстановкою, з територій, де ведуться бойові дії або ж між-етнічні конфлікти, загострюється і потребує ефективного реагування. Нелегальна міграція в Україні представлена не тільки “ділками” тіньової економіки, торговцями наркотичною сировиною, зброєю, особами, що ухиляються від кримінального переслідування, у тому числі за здійснення терористичних актів на батьківщині, але й крайніми її формами: втеча з “гарячих точок”, вимушене переселення, виїзд з країн постійного проживання в пошуках кращих умов життя. Значний потік нелегальної міграції іде з регіонів, охоплених військовими конфліктами, в яких тероризм та кошти наркобізнесу - це основний шлях досягнення політичної влади (Афганістан, Шрі-Ланка, Бангладеш, північні штати Індії, Пакистан, республіки Закавказзя). Найбільш ваговою для умов географічного розташування України є міграція з “гарячих точок”, які перебувають на території країн СНД (Чечня, Нагірний Карабах, Абхазія, Осетія, Таджикистан).

Такого роду мігранти несуть в Україну зброю, бандитський уклад існування, небезпечні інфекційні захворювання. Вони вже створили в країнах Заходу “колонії” із своїм укладом життя, складові якого суперечать законодавству країн їх перебування. Подібні “колоніальні поселення” створюються і в Україні. Уже сформувались в’єтнамська, іранська, арабська, китайська, турецька, індійська та пакистанські колонії нелегальних мігрантів.

Як свідчить практика, невизначеність соціального статусу біженців та нелегальних мігрантів в Україні, відсутність постійного місця проживання та роботи сприяє втягунню її в злочинні угруповання та різні галузі тіньового бізнесу. Тобто зростання чисельності мігрантів, які незаконно перебувають в Україні, безпосередньо впливає на виникнення нових і збільшення вже існуючих в Україні етнічних і міжнародних злочинних організованих формувань.

В умовах складної політичної та економічної ситуації в Україні релігійний фактор усе більше впливає на розвиток суспільних процесів. Поряд з класичними церквами сьогодні набирають силу й релігії, які зароджувались і “мають основну прописку” на віддалених від кордонів України територіях. Серйозну проблему утворює релігійний екстремізм. До нашої держави приїждять релігійні місіонери з різних континентів світу, на її території створюються центри новітніх нетрадиційних релігійних сект і напрямів, серед яких є й екстремістські. За певних обставин вони можуть стати детонатором важко передбачуваного за наслідками вибуху тероризму в країні [11].

Для досягнення своєї мети терористи обирають найбільш уразливі об’єкти та найбільш жорстокі способи скоєння терористичних актів. Так, перебування в Україні представників різних терористичних та релігійно-екстремістських організацій Близького і Середнього Сходу (“Хамаз”, “Брати мусульмани”, “Хезболла”, “Аль-Каїда”, Курдська робоча партія та ін.) створює потенційну загрозу можливого здійснення ними терористичних актів відносно дипломатичних та інших представників іноземних держав, спільних підприємств і комерційних структур, які розміщуються на території України.

До того ж, маючи досить великий спільний з Росією сегмент економіки, відповідні об’єкти та комунікації, у тому числі техногенно небезпечні, не слід виключати можливі

терористичні напади на різні важливі об'єкти поблизу кордону, об'єкти Чорноморського флоту Росії в м. Севастополь та ін.

До сьогодні державні органи влади знаходили шляхи вирішення політичних криз, “згладжували кути”, у результаті чого використання насильства екстремістами втрачало ефективність. Поряд з цим аналіз тенденцій розвитку тероризму у світі дає підстави стверджувати, що дії зовнішніх сил можуть призвести до активізації терористичної діяльності у державі [11].

Геополітичні “зазіхання” окремих розвинених держав створюють умови для насильницьких за змістом конфліктів, які породжують тероризм. Разом з цим деструктивні, сепаратистські сили або національно-патріотичні рухи, враховуючи і використовуючи ці зазіхання, вдаються до терористичних методів дій для досягнення своїх місцевих цілей.

Таким чином, стрімкий розвиток засобів зв'язку, інформаційних технологій, транспортних систем, поява нових товарних та міграційних потоків після зникнення “залізної зависи”, з одного боку, скорочує відстань між найвіддаленішими куточками Земної кулі, полегшує доступ до найвіддаленіших джерел сировини, ринків товарів та послуг, а з другого - посилює чутливість до негативних процесів, що постають практично у будь-якому місці планети. Отже:

◆ У державі існує сприятливий ґрунт для реалізації екстремістами своїх злочинних намірів і за певних умов можлива активізація тероризму в Україні. В умовах зростання геополітичного напруження Україна опиняється в епіцентрі протиборства за домінування на глобальному рівні. За таких умов частина наших внутрішніх конфліктогенних факторів легко може набути міжнародного глобального змісту і трансформуватися до сфери терористичної боротьби в її найтяжчих радикальних формах.

◆ Попередження та запобігання внутрішньодержавному тероризму відіграє значну роль при забезпеченні національної безпеки України і посідає важливе місце поруч з міжнародним тероризмом. Міжнародні та внутрішньодержавні проблеми, зумовлені протидією терористичним загрозам, є взаємопов'язаними. Для того, щоб запобігти можливій активізації внутрішньодержавного тероризму в Україні, необхідно:

■ внести зміни у Закон України “Про основи національної безпеки України”, а саме у Ст. 7 “Загрози національним інтересам і національній безпеці України” у внутрішньополітичній сфері, у третій абзац зверху додати “внутрішньодержавний тероризм”. У цьому разі він буде мати такий вигляд: “загроза проявів сепаратизму та внутрішньодержавного тероризму в окремих регіонах України”;

■ узгодити дії на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях з приділенням особливої уваги останньому;

■ блокувати внутрішньодержавний тероризм на початковій стадії та недопустити його становлення і розвиток структур;

■ налагодити своєчасне надходження інформації про діяльність і наміри екстремістських угруповань.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі, на нашу думку, є попередження та запобігання будь-якому тероризму взагалі та його наступне викорінення.

Список використаних джерел

1. Пирожков С.І. Концептуальні підходи до формування системи Національної безпеки України // Стратег. панорама. - 2003. - № 1. - С. 95, 103.
2. Концепція (основи державної політики) Національної безпеки України // Голос України. - 1997. - 20 лют.
3. The Insecurity Dilemma / Ed. by B. Job. - London: Boulder, 1992. - 81 p.

4. Гончаренко О.М., Бодрук О.С., Лисицин Е.М. О национальной безопасности Украины // Нар. армія. - 1992. - 18 черв.
5. Гончаренко О.М., Бодрук О.С., Лисицин Е.М. Концепция национальной безопасности Украины // Нар. армія. - 1992. - 8 лип.
6. Гончаренко О.М., Бодрук О.С., Лисицин Е.М. Возможные пути обеспечения национальной безопасности Украины // Нар. армія. - 1992. - 29 лип.
7. Гончаренко О.М., Бодрук О.С., Лисицин Е.М. Социально-экономические и экологические аспекты национальной безопасности // Нар. армія. - 1992. - 19 серп.
8. Національна безпека України: історія і сучасність / Н.П.Маслова-Лисичкина, О.С.Бодрук, В.О.Врадій та ін. - К.: Вид. Ін-ту світ. економіки і міжнар. відносин, 1993. - 120 с.
9. Закон України про основи національної безпеки України // Відом. Верховної Ради України. - 2003. - № 39. - Ст. 351.
10. Деречин В.В. Деякі питання організації боротьби з тероризмом: досвід країн СНД // Тероризм і боротьба з ним. - К., 2000. - Т. 19. - С. 355.
11. Землянський Ю.В. Загроза тероризму в Україні // Тероризм і боротьба з ним. - К., 2000. - Т. 19. - С. 46, 47, 49.

Фердман Г.П. Правовые аспекты предупреждения и предотвращения внутреннегосударственного терроризма при обеспечении национальной безопасности Украины

В статье анализируются внешние и внутренние потенциальные террористические угрозы, а также представлены предложения по предупреждению и предотвращению внутригосударственного терроризма при обеспечении национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: предупреждение, предотвращение, внутреннегосударственный терроризм, национальная безопасность, внешние опасности, внутренние опасности.

Ferdman G.P. Law aspects of the warning and prevention of the terrorism in one single state to provide the national security of Ukraine

The article is devoted to the analysis of the potential threats of international terrorism and the terrorism in one single state. The author of the article highlights the ways of warning and prevention the arts of terrorism by providing the national security of Ukraine.

Key words: warning, prevention, terrorism, in one single state, national security, foreign threats, inn threats.